

การนำหลักนิติธรรมมาใช้ในการปฏิบัติงานด้านไกล่เกลี่ยข้อพิพาท :
มุมมองผู้พิพากษาสมทบในศาลเยาวชนและครอบครัว

จัดทำโดย

ดร.อภิศรารรรณ วัชรินทร์พร

รหัสประจำตัว ๖๗๑๒๔๗

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการอบรมหลักสูตร
“หลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย” (นธป.) รุ่นที่ ๑๒

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

การนำหลักนิติธรรมมาใช้ในการปฏิบัติงานด้านไกล่เกลี่ยข้อพิพาท : มุมมองผู้พิพากษาสมทบในศาลเยาวชนและครอบครัว

ดร.อภิศรารวรรณ วัชรินทร์พร*

บทนำ

เมื่อมีความขัดแย้งหรือปัญหาข้อพิพาทเกิดขึ้นการดำเนินคดีต่อศาลคือทางออกที่หลายฝ่ายมักใช้เพื่อนำมาสู่การตัดสินคดีที่เที่ยงตรง แต่ก็อาจจะต้องแลกด้วยความสัมพันธ์หรือการเปิดเผยความลับที่อาจส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจหรือร่างกายของคู่พิพาท ยิ่งในคดีครอบครัวที่ค่อนข้างมีประเด็นความละเอียดอ่อนและความซับซ้อนอย่างมาก เพราะเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ภายในครอบครัวหรือผู้เยาว์ ซึ่งเป็นคดีแพ่งที่ฟ้องหรือร้องขอต่อศาลหรือในบางข้อพิพาทที่เกิดขึ้นยังเป็นคดีอาญา เช่น กรณีการทำอนาจาร การกักขังหน่วงเหนี่ยว การบุกรุกสถานที่ ซึ่งเป็นคดีอาญายอมความไม่ได้ ทำให้เมื่อเกิดข้อพิพาทขึ้นแล้วการพิจารณาและพิพากษาคดีจึงต้องมีรายละเอียดที่แตกต่างจากคดีแพ่งและอาญาทั่วไป ซึ่งในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีแนวความคิดที่มุ่งเน้นให้มีการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทแทนการดำเนินคดีและการบังคับคดีตามกฎหมาย สำหรับกระบวนการยุติธรรมในคดีครอบครัวไม่ได้มีเพียงแค่การฟ้องร้องคดีเพื่อตัดสินข้อขัดแย้งหรือปัญหาข้อพิพาท หากแต่ยังมีกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในหลายรูปแบบที่สามารถช่วยให้คู่พิพาทได้เลือกใช้วิธีการระงับข้อพิพาท อีกทั้งยังเป็นการรักษาความสัมพันธ์ สามารถตกลงกันอย่างสมานฉันท์และสร้างความเข้าใจอันดีให้กันได้

การระงับข้อพิพาททางเลือกจะเป็นกระบวนการแรกเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างตัวบุคคล โดยจะเริ่มต้นจากการเจรจาต่อรอง แต่หากการพูดคุยทั้งสองฝ่ายไม่เป็นผล จึงอาจต้องมีบุคคลที่สามที่ทั้งสองฝ่ายให้การยอมรับเข้าช่วยเป็นตัวกลางประสานให้ทั้งสองฝ่ายบอกความต้องการและมุ่งหาทางออกร่วมกัน กระบวนการระงับข้อพิพาทดังกล่าวนี้เรียกว่า การไกล่เกลี่ยหรือการประนอมดังนั้น การไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องและหลังฟ้องรวมถึงระบบอนุญาโตตุลาการจึงมีความจำเป็นและมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคมสามารถจัดข้อพิพาทข้อขัดแย้งให้สิ้นไปโดยไม่มีใครแพ้ มีแต่ผู้ชนะ สมประโยชน์ทั้งสองฝ่าย กระบวนการยุติธรรมทางเลือกจึงต้องมีการเสริมสร้างบุคลากรที่เกี่ยวข้องเช่นผู้พิพากษาสมทบ

* วุฒิการศึกษา.....

ผู้ประนีประนอม ผู้ไกล่เกลี่ย อนุญาโตตุลาการ ให้มีประสิทธิภาพและมีทักษะในการระงับข้อพิพาท ทั้งทางแพ่งและทางอาญาให้ยุติไปด้วยดี เป็นที่น่าเชื่อถือ

ศาลเยาวชนและครอบครัวเป็นศาลพิเศษที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งในคดีอาญาที่มีข้อหาว่าเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิด โดยมีวัตถุประสงค์สำหรับคดีอาญามุ่งในการสงเคราะห์ แก้ไข บำบัด ฟื้นฟู เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดยิ่งกว่าการลงโทษ ซึ่งในกระบวนการพิจารณาพิพากษาคดีในศาลเยาวชนและครอบครัวจะประกอบไปด้วยผู้พิพากษาและบุคคลภายนอกซึ่งไม่ใช่ผู้พิพากษาประจำเข้ามามีส่วนร่วมที่สำคัญในการพิจารณาพิพากษาคดี คือ ผู้พิพากษาสมทบซึ่งมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้มีอำนาจหน้าที่ เป็นองค์คณะพิจารณาพิพากษาคดีอาญาที่เด็กและเยาวชนถูกฟ้องเป็นจำเลยในคดีอาญาและพิจารณาคดีครอบครัวที่ผู้เยาว์มีส่วนได้เสียในคดีแพ่ง รวมทั้งคดีตามกฎหมายอื่นที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของศาลเยาวชนและครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับเด็กหรือเยาวชนเป็นผู้มีส่วนได้เสียตามกฎหมายถือว่าผู้พิพากษาสมทบเป็นเจ้าของพนักงานมีหน้าที่เป็นเจ้าพนักงานในตำแหน่งตุลาการตามความหมายแห่งประมวลกฎหมายอาญาโดยกำหนดให้ศาลเยาวชนและครอบครัวทุกศาลมีผู้พิพากษาและผู้พิพากษาสมทบ องค์คณะผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวในคดีธรรมดา ซึ่งไม่อยู่ในอำนาจของผู้พิพากษานายเดี่ยว ต้องประกอบด้วยผู้พิพากษาประจำ ๒ คน และผู้พิพากษาสมทบ ๒ คน ซึ่งอย่างน้อยต้องเป็นสตรี ๑ คน จำนวนผู้พิพากษาสมทบในแต่ละศาลจะขึ้นอยู่กับจำนวนคดีและความเหมาะสมที่จะเข้าร่วมเป็นองค์คณะในการพิจารณาพิพากษาคดี ในส่วนชั้นศาลอุทธรณ์และชั้นและศาลฎีกาจะไม่มีผู้พิพากษาสมทบ^๖ และการกำหนดองค์คณะผู้พิพากษาสมทบให้มีส่วนร่วมในการพิจารณาพิพากษาคดีเยาวชนและครอบครัวนั้นมาจากการมีแนวคิดและทฤษฎีซึ่งแตกต่างจากศาลธรรมดาที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและคดีอาญาทั่วไป โดยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้พิพากษาสมทบช่วยเหลือการพิจารณาพิพากษาคดีของผู้พิพากษาประจำซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านกฎหมายให้คลายความเคร่งครัดในด้านกฎหมายลง ให้ศาลคำนึงถึงสวัสดิภาพและอนาคตของเด็กและเยาวชนที่จะได้รับการแก้ไขมากกว่าการลงโทษ สำหรับผู้พิพากษาสมทบที่เป็นสตรีนั้นโดยหลักธรรมชาติแล้วเพศหญิงเป็นมารดาผู้ให้กำเนิดโดยตรงและเป็นผู้เลี้ยงดูอุ้มชูเด็กมากกว่าเพศชายผู้เป็นบิดา การมีผู้พิพากษาสมทบที่เป็นสตรีจะพูดเจรจากับเด็กหรือเยาวชน โดยเฉพาะกับมารดาของเด็กหรือเยาวชนได้อย่างเห็นอกเห็นใจในฐานะหัวอกมารดาหรือเพศหญิงเช่นเดียวกัน ซึ่งจะช่วยให้ได้ความจริงมากขึ้น

^๖พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัวพ.ศ. ๒๕๕๓ และที่แก้ไขเพิ่มเติม ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๗/ตอนที่ ๗๒ ก/หน้า ๑๒/๒๒ พุทธศักราช ๒๕๕๓.

กระบวนการพิจารณาพิพากษาคดีในศาลเยาวชนและครอบครัว การไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท รวมถึงการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดให้ไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม โดยให้นำมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามมาใช้เป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกแบบใหม่ ซึ่งทุกกระบวนการทางกฎหมายล้วนให้ความสำคัญกับหลักการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนเป็นอย่างยิ่ง การใช้กฎหมายจึงต้องอยู่ภายใต้หลักการที่สำคัญซึ่งก็คือ “หลักนิติธรรม” (The Rule of Law) ดังนั้น การนำหลักนิติธรรมซึ่งเป็นหลักพื้นฐานที่ถูกนำมาใช้ในสังคมเพื่อให้สังคมเกิดความเป็นธรรมและประชาชนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ถือเป็นหลักการที่สำคัญที่จะช่วยให้กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมสามารถเป็นที่พึ่งของประชาชนได้อย่างแท้จริงหลักนิติธรรมจึงมีอิทธิพลและถูกนำมาปรับใช้ทั้งหลักกฎหมายและหลักการปฏิบัติงานของหลายส่วนทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน

แนวคิดเกี่ยวกับหลักนิติธรรม

คำว่าหลักนิติธรรม (The Rule of Law) นั้น เป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากระบบกฎหมายจารีตประเพณีแบบอังกฤษ (Common Law) ที่จำกัดการใช้อำนาจของผู้ปกครองไม่ให้เกินขอบเขตและมีการปกครองภายใต้กฎหมาย โดยนักกฎหมายรัฐธรรมนูญของประเทศอังกฤษชื่อ A.V. Dicey เป็นผู้นำคำนี้มาใช้และได้อธิบายความหมายในแง่มุมซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตยและการปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนว่าความเป็นสูงสุดของกฎหมายหรือการปกครองโดยกฎหมายคือลักษณะของรัฐธรรมนูญอังกฤษ นั่นคือ “หลักนิติธรรม”^๒ สำหรับประเทศไทยได้มีการนำหลักนิติธรรมมาใช้โดยปรากฏชัดเจนเป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๓ วรรคสอง ที่กำหนดว่า “การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม” ซึ่งผู้ยกร่างมีเจตนารมณ์ที่จะให้การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภาคณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐสอดคล้องกับหลักนิติธรรมกล่าวคือ ต้องอยู่บนพื้นฐานของบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้และบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีความเป็นธรรม สามารถอธิบายและให้เหตุผลได้และจะใช้อำนาจรัฐโดยปราศจากบทบัญญัติแห่งกฎหมายรองรับนั้นไม่ได้^๓ แม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ จะถูกยกเลิกไปแล้วแต่หลักนิติธรรม

^๒ อุกฤษ มงคลนาวิน. (มกราคม – กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕). “หลักนิติธรรมกับสภาพของสังคมประเทศไทย”. วารสาร จุฬานิติ. หน้า ๔.

^๓ สำนักกรรมการธิการ ๓ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (๒๕๕๐). เจตนารมณ์รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐. หน้า ๒.

ก็ยังคงเป็นที่ยอมรับในหมู่นักวิชาการและมีการนำมากำหนดรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับต่อๆ ไป โดยเห็นได้จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๓ วรรคสอง ที่กำหนดว่า รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์กรอิสระ และหน่วยงานของรัฐ ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชนโดยรวม^๕

ความหมายของหลักนิติธรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้กำหนดความหมายของหลักนิติธรรมไว้ว่า “หลักพื้นฐานแห่งกฎหมายที่บุคคลทุกคนต้องอยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายโดยเท่าเทียมกัน”

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐

มาตรา ๓ บัญญัติว่า “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาลตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์กรอิสระ และหน่วยงานของรัฐต้องปฏิบัติตามหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชนโดยรวม”

มาตรา ๒๕ บัญญัติว่า “สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย นอกจากที่บัญญัติคุ้มครองไว้เป็นการเฉพาะในรัฐธรรมนูญแล้ว การใดที่มีได้ห้ามหรือจำกัดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือในกฎหมายอื่น บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพที่จะทำเช่นนั้นได้และได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญตราบเท่าที่การใช้สิทธิหรือเสรีภาพเช่นว่านั้นไม่กระทบกระเทือนหรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และไม่ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น...”

มาตรา ๒๖ บัญญัติว่า “การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ในกรณีที่รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติเงื่อนไขไว้ กฎหมายดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม ไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุและจะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมิได้ รวมทั้งต้องระบุเหตุผลความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพไว้ด้วย

^๕อาทิตย์ บุญญะโสภิต. (๒๕๕๙). *หลักนิติธรรมกับการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทของพนักงานฝ่ายปกครอง ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๓๔*. (เอกสารวิชาการส่วนบุคคล, หลักสูตรหลักนิติธรรม เพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๔ วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ). หน้า๒-๓.

กฎหมายตามวรรคหนึ่ง ต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป ไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง”^๕

โดยในต่างประเทศได้มีนักปรัชญาซึ่งมีชื่อเสียงได้ให้คำนิยามและความหมาย ดังนี้

A.V. Dicey เห็นว่า บรรดาการกระทำทั้งหลายทั้งปวงของรัฐบาลและฝ่ายปกครอง จะต้องอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมาย จะต้องไม่กระทำการก้าวล่วงสิทธิและเสรีภาพของบรรดาการกระทำทั้งหลายทั้งปวงของรัฐบาลและฝ่ายปกครองจะต้องอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมาย จะต้องไม่กระทำการก้าวล่วงสิทธิและเสรีภาพของราษฎรตามอำเภอใจ หากปรากฏว่ารัฐบาลหรือฝ่ายปกครองกระทำการอันขัดต่อกฎหมาย การกระทำดังกล่าวย่อมต้องถูกฟ้องคดียังศาลยุติธรรมหรือศาลธรรมดาได้เพราะรัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่ย่อมจะมีสิทธิพิเศษใด ๆ เหนือกว่าราษฎรไม่ได้^๖

Lon L. Fuller ผู้เขียน “The morality of law” เห็นว่า กฎหมายที่จะทำให้หลักนิติธรรมปรากฏเป็นจริงได้นั้นต้องมีลักษณะสำคัญ ๘ ประการ^๗ ได้แก่

๑. ทุกคนต้องเคารพกฎหมายที่มีอยู่กล่าวคือ กฎหมายจะต้องบังคับเป็นการทั่วไปกับบุคคลทุกคน ไม่เว้นแม้แต่องค์กรหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ

๒. กฎหมายต้องประกาศให้ทราบล่วงหน้าโดยทั่วกันจะต้องได้รับการประกาศใช้อย่างเปิดเผย

๓. กฎหมายต้องไม่มีผลย้อนหลังกล่าวคือ กฎหมายจะต้องได้รับการตราขึ้นให้มีผลบังคับไปในอนาคต ไม่ใช่ตราขึ้นเพื่อใช้บังคับย้อนหลังไปในอดีต

๔. กฎหมายต้องบัญญัติไว้ชัดเจน เพื่อหลีกเลี่ยงการใช้ดุลพินิจตามอำเภอใจโดยมิชอบหรือมิให้เกิดการบังคับใช้ที่ไม่เป็นธรรม

๕. กฎหมายต้องหลีกเลี่ยงหรือต้องไม่มีข้อความที่ขัดแย้งกันเอง

๖. กฎหมายต้องไม่บังคับ ไม่เรียกร้องให้บุคคลปฏิบัติในสิ่งที่เป็นไปไม่ได้

๗. กฎหมายต้องยืดหยุ่นคงอยู่ เพื่อให้หยั่งรากลึกในสังคม แต่ต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมได้ กล่าวคือกฎหมายต้องมีความมั่นคงตามสมควร แต่ก็จะต้องเปิดโอกาสให้แก่ไขสอดคล้องกับสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้

^๕ อุดุลย์ ชันทอง. (๒๕๖๔). *หลักนิติธรรมกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนฟ้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๒๐ ตริ.* (เอกสารวิชาการส่วนบุคคล, หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๙ วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ). หน้า ๒.

^๖ วรเจตน์ ภาคีรัตน์. (มกราคม – กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕). “หลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม”. *วารสารจตุรนิติ*. หน้า ๖๐.

^๗ ศาสตราจารย์ ดร.บวรศักดิ์ อวรรณโน. (เอกสารประกอบการบรรยายหลักสูตร หลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย (นธป.) รุ่นที่ ๑). หน้า ๗-๘.

๘. การบังคับใช้กฎหมายต้องสอดคล้องกับเกณฑ์ที่ประกาศไว้ทุกประการ กล่าวคือ กฎหมายที่ได้รับการประกาศใช้แล้วจะต้องได้รับการบังคับให้สอดคล้องต้องกัน ต้องบังคับให้เป็นไปตามเนื้อหาของกฎหมายที่ได้ประกาศใช้แล้วนั้น

สำหรับประเทศไทยได้มีนักวิชาการ ศาสตราจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน ให้ความหมายและสาระสำคัญของหลักนิติธรรมไว้เช่นกัน ดังนี้

ศาสตราจารย์ธานีทร กรีวิเชียร ได้ให้คำนิยามของ “หลักนิติธรรม” ว่าเป็น หลักการพื้นฐานแห่งกฎหมายที่สำคัญในระบบประชาธิปไตยที่เทิดทูนศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์และยอมรับนับถือสิทธิแห่งมนุษยชนทุกแห่งทุกมุม รัฐต้องให้ความอารักขาคุ่มครองมนุษยชน ให้พ้นจากลัทธิทรราชย์ หากมีข้อพิพาทใดๆ เกิดขึ้น ไม่ว่าจะระหว่างรัฐกับเอกชนหรือระหว่างเอกชนกับเอกชน ศาลย่อมมีอำนาจอิสระในการตัดสินข้อพิพาทนั้นโดยเด็ดขาดและโดยยุติธรรม ตามกฎหมายของบ้านเมืองที่ถูกต้องและเป็นธรรม^๘

ศาสตราจารย์จิตติ ดิงศภัทย์ ให้ความหมายหลักนิติธรรมไว้ว่า “ไม่ใช่ข้อกำหนดหรือ บทบัญญัติทั้งหลายที่มีอยู่ในตัวกฎหมายหรือกฎอันเป็นหลักในมาตรการต่าง ๆ กำหนดไว้ แต่หมายถึงกฎที่มีบังคับตัวบทกฎหมายหรือบังคับกฎหมายลักษณะต่าง ๆ ในกฎหมายเหล่านั้น ต้องอยู่ในกรอบบังคับของกฎนั้นอีกชั้นหนึ่ง ความหมายของ The rule of law คือ ประมวลหลักของสิทธิขั้นพื้นฐานที่แทรกอยู่ในองค์กรแห่งรัฐซึ่งมีอำนาจและวิธีการอันจะทำให้สิทธิเหล่านั้นมีผล ประกอบด้วยหลักสถาบันและวิธีการซึ่งอยู่ในกฎหมายอันชุมชนรับรองและคุ้มครองประโยชน์ของเอกชน โดยจำกัดขอบเขตอำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐ หลักที่ว่านี้ใช้บังคับแก่ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายตุลาการ และทนายความ จึงเป็นที่รับรองว่าเป็นกฎอันเป็นฐานที่ตั้งแห่งการก่อบริการขั้นมูลฐานตามกฎหมาย”^๙

ศาสตราจารย์ ดร.วิษณุ เครืองาม อธิบายว่า หลักนิติธรรม หมายถึง กฎหมายเป็นใหญ่มีความเสมอภาค และในกรณีที่เกิดข้อพิพาทขึ้น ต้องระงับคดีโดยศาล โดยพิจารณาคดีเป็นธรรมไม่เลือกปฏิบัติ ไม่ออกกฎหมายลงโทษย้อนหลัง ให้โอกาสนำพยานเข้าสืบหรือที่เรียกว่า Fair trial ซึ่งเป็นหัวใจของหลักนิติธรรม^{๑๐}

^๘ธานีทร กรีวิเชียร. (กันยายน ๒๕๕๔). “หลักนิติธรรม”. *วารสารยุติธรรมคู่ขนาน*, ๖(๑). หน้า๑๖-๑๗.

^๙จิตติ ดิงศภัทย์, *หลักวิชาชีพนักกฎหมาย*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕), หน้า ๘๕.

^{๑๐}วิษณุ เครืองาม. ปาฐกถาสาธารณะ เรื่อง “การใช้หลักนิติธรรมในประเทศไทย”. สมาคมรัฐศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ได้ให้ความหมายของ “หลักนิติธรรม” ไว้ว่าเป็นหลักพื้นฐานแห่งกฎหมายซึ่งจำกัดอำนาจในทางนิติบัญญัติเพื่อป้องกันมิให้อำนาจโดยมิชอบด้วยกฎหมาย และเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลให้เป็นไปโดยเสมอภาคกันตามกฎหมาย^{๑๑}

ศาสตราจารย์ ดร.อุกฤษ มงคลนาวิน กล่าวว่า หลักนิติธรรมนั้นอย่างน้อยจะต้องมีสาระสำคัญหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังต่อไปนี้^{๑๒}

๑. การยึดหลักความเป็นอิสระของตุลาการ
๒. ประชาชนอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกันอย่างเสมอภาค และได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายอย่างทัดเทียมกัน
๓. มีเจตนาภรณ์ในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน
๔. การปกครองโดยยึดกฎหมายเป็นใหญ่ และปฏิบัติตามกฎหมายในฐานะที่เป็นนิติรัฐ
ทั้งนี้ กฎหมายนั้นจะต้องเป็นกฎหมายที่ยุติธรรม
๕. ศาลเป็นสถาบันที่พึ่งสุดท้ายของประชาชน
๖. ฝ่ายบริหารต้องบริหารภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมาย และต้องเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย
๗. ส่งเสริมการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอย่างบริสุทธิ์และยุติธรรมปราศจากการแทรกแซงของฝ่ายบริหารหรือกลุ่มอิทธิพลเพื่อให้ได้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่แท้จริงของประชาชน
๘. ส่งเสริมและสนับสนุนความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย
๙. ส่งเสริมและคุ้มครองหลักแห่งการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
๑๐. ส่งเสริมและพัฒนากฎหมายเพื่อสร้างความสุขให้แก่ประชาชนและสังคมส่วนรวม

๑๑. ไม่มีบุคคลใดอยู่เหนือกฎหมาย

สรุปได้ว่า หลักนิติธรรมหมายถึง การกระทำทางปกครองต้องอยู่ภายใต้หลักความชอบด้วยกฎหมายเป็นหลักพื้นฐานของกฎหมายปกครองที่ทำให้องค์กรเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองต้องผูกพันตนต่อกฎเกณฑ์ที่ฝ่ายนิติบัญญัติและกฎเกณฑ์ที่ตนตราขึ้น ซึ่งหลักความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครองประกอบด้วยหลักการย่อย ๒ หลักการ^{๑๓} คือ

^{๑๑} ประยูร กาญจนดุล. (พฤษภาคม ๒๕๕๓). “หลักนิติธรรมไทย”. นิติรัฐ นิติธรรม. หน้า ๑๔๐.

^{๑๒} อุกฤษ มงคลนาวิน. เล่มเดิม. หน้า ๔-๕.

^{๑๓} วรเจตน์ ภาคีรัตน์. (๒๕๕๙). หลักพื้นฐานของกฎหมายปกครองและการกระทำทางปกครอง. หน้า ๘.

๑. หลัก “การกระทำทางปกครองต้องไม่ขัดต่อกฎหมาย” กำหนดให้องค์กรฝ่ายปกครองต้องผูกพันตนอยู่กับกฎหมายใน ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะแรก เป็นกรณีที่กฎหมายกำหนดหน้าที่ให้องค์กรฝ่ายปกครองต้องปฏิบัติ องค์กรฝ่ายปกครองย่อมมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายที่กำหนดไว้ ลักษณะที่สอง หากกฎหมายไม่ได้กำหนดหน้าที่ให้องค์กรฝ่ายปกครองต้องปฏิบัติ กล่าวคือ เป็นกรณีที่องค์กรฝ่ายปกครองตัดสินใจดำเนินการตามแผนการปกครองเพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรดีขึ้น เช่น การสร้างสวนสาธารณะหรือการดำเนินการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

๒. หลัก “ไม่มีกฎหมาย ไม่มีอำนาจ” กำหนดว่า องค์กรฝ่ายปกครองจะกระทำการใด ๆ ได้ ต่อเมื่อมีกฎหมายมอบอำนาจให้แก่องค์กรฝ่ายปกครองกระทำการนั้น กล่าวคือ การกระทำขององค์กรฝ่ายปกครองซึ่งแสดงออกโดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองนั้นต้องมีฐานทางกฎหมายรองรับไว้

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีครอบครัว

ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัวพ.ศ. ๒๕๕๓ ระบุว่า “คดีครอบครัว” หมายถึง คดีแพ่งที่ฟ้องหรือร้องขอต่อศาล หรือกระทำการใด ๆ ในทางศาลเกี่ยวกับผู้เยาว์หรือครอบครัว ซึ่งอยู่ภายใต้บังคับของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อาทิเช่น บทบัญญัติทางแพ่งที่เกี่ยวกับผู้เยาว์ในเรื่องความสามารถสิทธิการسابสูญในบรรพ ๑ บทบัญญัติในบรรพ ๕ ทั้งหมด บทบัญญัติเรื่องการตั้งผู้ปกครองทรัพย์สินของผู้เยาว์ และมรดกในบรรพ ๖ เป็นต้น รวมถึงกฎหมายว่าด้วยการจดทะเบียนครอบครัว หรือกฎหมายอื่นที่เกี่ยวกับครอบครัว

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีครอบครัวเป็นกระบวนการที่ให้ผู้คนที่สามเข้ามาทำหน้าที่เป็นคนกลางในการช่วยคู่ขัดแย้งหรือคู่ความแก้ไขปัญหาความขัดแย้งกัน ข้อยุติที่คู่ความสามารถตกลงกันได้นั้น จำเป็นต้องเกิดขึ้นจากความยินยอมพร้อมใจตกลงร่วมกันทั้งสองฝ่ายซึ่งส่งผลให้คู่ความยังคงรักษาสถานภาพความสัมพันธ์ต่อกันไว้ได้ต่อไปนอกจากนี้ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีครอบครัวยังมีกระบวนการที่สำคัญอันได้แก่ การเจรจาต่อรอง ซึ่งคู่ขัดแย้งทั้งสองฝ่ายคงไม่สามารถหลีกเลี่ยงกระบวนการนี้ได้ เพราะเป็นกระบวนการที่มีความจำเป็นและมีความสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะช่วยให้คู่ขัดแย้งบรรลุข้อตกลง ข้อตกลงที่สามารถจะขจัดความขัดแย้งของคู่พิพาทได้ต้องเป็นข้อตกลงที่ทั้งสองฝ่ายพึงพอใจ คู่พิพาทที่เกี่ยวข้องจึงต้องเจรจาต่อรองเพื่อให้

ได้มาซึ่งทางออกหรือข้อตกลงร่วมกันที่ทุกฝ่ายสามารถยอมรับได้ ด้วยเหตุนี้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีครอบครัวจึงเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญอย่างมากในคดีครอบครัว กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นกระบวนการที่ช่วยในการจัดการให้คู่พิพาทสามารถหันหน้าเข้าหากันในกระบวนการเจรจาต่อรอง ส่วนผู้ไกล่เกลี่ยทำหน้าที่เสมือนหนึ่งเป็นผู้จัดการในการเจรจาซึ่งทำหน้าที่ในการจัดให้มีการพูดคุยเกี่ยวกับประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่ต้องได้รับการแก้ไข หากมีการเชื่อมโยงหรือจัดการกระบวนการที่ดีก็จะทำให้คู่พิพาทสามารถบรรลุถึงข้อตกลงในการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมได้ดียิ่งขึ้น

ขั้นตอนในการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวมีขั้นตอนที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อน โดยสามารถแบ่งออกเป็น ๘ ขั้นตอน^{๑๔} ดังนี้

๑. การยอมรับปัญหา

การเจรจาต่อรองจะเกิดขึ้นได้หากคู่พิพาทที่เกี่ยวข้องรับรู้และยอมรับว่าเกิดปัญหาคือขึ้นระหว่างกันโดยต้องการที่จะแก้ไขปัญหาพร้อมกันด้วยการตกลงที่จะเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ในบางกรณีคู่พิพาทบางฝ่ายอาจไม่ยอมรับว่ามีปัญหาเกิดขึ้นแล้ว ซึ่งจะทำให้ความพยายามในการเจรจาต่อรองไม่เป็นผลเท่าที่ควร หากคู่พิพาทฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่ยอมรับว่าตนมีส่วนกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นแล้วนั้น ในกรณีที่เกิดเหตุการณ์เช่นนี้คู่พิพาทอีกฝ่ายอาจไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากการฟ้องร้องคดีต่อศาล ซึ่งการฟ้องร้องคดีกันนั้นเป็นกระบวนการที่คู่พิพาทฝ่ายหนึ่งบังคับให้คู่กรณีอีกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการหาทางออกให้กับปัญหาข้อพิพาท และคู่พิพาททั้งสองฝ่ายจะตกอยู่ในฐานะโจทก์และจำเลยตามกฎหมาย ซึ่งจะต้องดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้

๒. การเลือกกระบวนการ

เมื่อคู่พิพาทตระหนักถึงปัญหาและต้องการหาวิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้น คู่พิพาทมักจะเลือกวิธีดำเนินการที่เหมาะสมที่จะสามารถแก้ไขปัญหาได้ดีที่สุดซึ่งหนึ่งในวิธีการระงับข้อพิพาทดังกล่าวได้แก่ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ปัจจุบันมีจำนวนคู่พิพาทเลือกที่จะใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยในการแก้ไขปัญหาเพิ่มขึ้น ในขณะที่ศาลเองก็ใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นกระบวนการทางเลือกในศาลที่จะช่วยแก้ไขความขัดแย้งในครอบครัว โดยสาเหตุที่คู่พิพาทส่วนใหญ่มักตัดสินใจเลือกการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง เพราะ

^{๑๔} สุรรัตน์ ตาใจ. (๒๕๕๙). ปัญหาอุปสรรคในกระบวนการไกล่เกลี่ยประนีประนอมข้อพิพาทชั้นศาลในคดีครอบครัว: ศึกษาเฉพาะกรณีศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง (สาขามีนบุรี). (สารนิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชานโยบายสังคม ภาควิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์). หน้า ๒๗ - ๓๒.

การใกล้เคียงเป็นกระบวนการที่ไม่เป็นปฏิปักษ์ ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาหลายฝ่ายมีมุมมองเกี่ยวกับความยุติธรรมโดยเชื่อและยึดถือคำตัดสินของศาลเนื่องจากเห็นว่าศาลเป็นที่พึ่งสุดท้ายของประชาชน กระบวนการในชั้นศาลจึงเป็นกระบวนการที่เรียกว่า Adversarial Process หรือกระบวนการปฏิปักษ์ กล่าวคือ โจทก์และจำเลยจะหาพยานหลักฐานมาแสดงเพื่อยืนยันและพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าฝ่ายใดเป็นฝ่ายถูกและฝ่ายผิด เมื่อศาลรับฟังพยานหลักฐานของคู่ความทั้งสองฝ่ายแล้วก็จะทำหน้าที่ตัดสินให้ฝ่ายหนึ่งแพ้และอีกฝ่ายหนึ่งชนะ โดยที่ศาลจะไม่ตัดสินให้คู่ความเสมอกัน อย่างไรก็ตามก็ยังคงมีหลายกรณีที่คู่พิพาทไม่ต้องการเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ในทางตรงกันข้ามคู่พิพาทต่างก็ต้องการที่จะแก้ไขปัญหาเพราะคู่พิพาทตระหนักถึงความสำคัญในการรักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างกันต่อไป ซึ่งคู่พิพาทที่มีมุมมองเช่นนี้มักเลือกที่จะใช้การไกล่เกลี่ยเป็นทางเลือกในการระงับข้อพิพาทนอกจากนี้ ยังมีคู่พิพาทอีกจำนวนไม่น้อยที่มีความคิดเห็นว่าข้อพิพาทเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวเป็นเรื่องภายในครอบครัว จึงต้องการที่จะแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในครอบครัวของตนเองภายใต้ขอบเขตของครอบครัว การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจึงเป็นทางเลือกที่สำคัญเพราะการไกล่เกลี่ยนั้นจะมีความเป็นส่วนตัว และสามารถ รักษาความลับของคู่พิพาท อีกทั้งการที่มีบุคคลที่สามเข้ามาเป็นตัวกลาง คู่พิพาทไม่มีความจำเป็นต้องว่าจ้างทนายความเข้ามาแก้ต่างในคดีทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น ประหยัดค่าใช้จ่ายมากกว่าการฟ้องคดีในศาล และด้วยการที่กระบวนการเจรจาระหว่างกันโดยการไกล่เกลี่ยนั้นทำขึ้นต่อหน้าตัวคู่พิพาทเอง ซึ่งเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงและมีอำนาจในการตัดสินใจ ทำให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทใช้ระยะเวลาสั้นกว่าการดำเนินคดีในศาล ส่งผลให้เกิดความรวดเร็วในการยุติข้อพิพาท นับเป็นเหตุผลที่สำคัญประการหนึ่งเช่นกันที่ทำให้ในปัจจุบันการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้รับความนิยมมากขึ้น

๓. การเลือกผู้ไกล่เกลี่ย

สำหรับการเลือกผู้ไกล่เกลี่ยนั้นขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของคู่พิพาทประกอบกับความเข้าใจของคู่พิพาทต่อกระบวนการไกล่เกลี่ย ตลอดจนชื่อเสียงและความน่าเชื่อถือของผู้ไกล่เกลี่ย โดยทั่วไปศาลเยาวชนและครอบครัวจะรับสมัครบุคคลเข้ารับการศึกษาเพื่อจดทะเบียนเป็นผู้ประนีประนอมคดีครอบครัว โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๔๙ แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.๒๕๕๓ และข้อ ๔ แห่งข้อบังคับของประธานศาลฎีกาว่าด้วยพินัยความรู้ หลักเกณฑ์และวิธีการจดทะเบียนและลบชื่อออกจากทะเบียนผู้ประนีประนอมคดีครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๔ โดยมีการกำหนดคุณสมบัติในเรื่องอายุ การศึกษา ความประพฤติ ฯลฯ ซึ่งผู้ประนีประนอมนั้นต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริตเที่ยงธรรม ตลอดจนมีหน้าที่ในการรักษาความลับของคู่พิพาทอีกด้วย

๔. การรวบรวมข้อมูล

ผู้ไกล่เกลี่ยหรือผู้ประนีประนอมควรเริ่มต้นการทำหน้าที่ด้วยการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะและสาเหตุของปัญหาความขัดแย้ง รวมถึงความคิดเห็นของคู่พิพาทที่มีต่อข้อพิพาท ตลอดจนข้อมูลอื่น ๆ ที่จำเป็นในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งนั้น ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องแน่ใจว่าคู่พิพาทที่เกี่ยวข้องทราบถึงข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้มีการให้ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างผู้ไกล่เกลี่ยและคู่พิพาทขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลจะช่วยให้ทุกฝ่ายสามารถแยกแยะประเด็นที่จะต้องเจรจาต่อรองกันและทราบถึงจุดยืนของแต่ละฝ่ายในแต่ละประเด็น เพราะก่อนหน้าขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลนี้คู่พิพาทในแต่ละฝ่ายอาจจะไม่ได้คำนึงถึงจุดยืนและความต้องการของตนเองและของคู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่ง และมักจะใช้เวลาจดจ่ออยู่กับการหยิบยกข้อต่อสู้หรือข้อโต้แย้งให้อยู่เหนือคู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่งแทนที่จะพยายามทำความเข้าใจถึงความต้องการของคู่พิพาทอีกฝ่าย ดังนั้นเองการรับฟังความคิดเห็นของคู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่งเกี่ยวกับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นตลอดจนข้อมูลที่คู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่งมีอยู่ในกระบวนการไกล่เกลี่ยนั้น จะช่วยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องนำมาเป็นตัวชี้วัดความต้องการของฝ่ายตนเองได้อย่างถูกต้องชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ในหลายข้อพิพาทก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคู่พิพาทส่วนใหญ่ มักจะสื่อสารกันในลักษณะที่เป็นการป้องกันฝ่ายตนเองด้วยการข่มขู่คุกคามอีกฝ่ายเกี่ยวกับสิ่งที่ฝ่ายตนจะทำหรือไม่กระทำในระหว่างการเจรจาต่อรอง การกระทำในลักษณะดังกล่าวนับเป็นการสร้างความไม่มั่นใจในอนาคตให้แก่คู่พิพาท และเป็นการจำกัดการสร้างข้อเสนอหรือข้อต่อรองอื่นใดที่จะเป็นไปได้ ดังนั้น การรวบรวมข้อมูลจะเป็นการช่วยลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการกระทำดังกล่าวนี้ผู้ไกล่เกลี่ยอาจพยายามสื่อสารกระตุ้นให้คู่พิพาทเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นที่พิพาทตลอดจนข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย การให้ข้อมูลเป็นวิธีการสำคัญในการปรับอำนาจต่อรองของคู่พิพาทให้มีความใกล้เคียงกันผู้ไกล่เกลี่ยควรตรวจสอบเพื่อให้แน่ใจว่าคู่พิพาททุกฝ่ายใช้ข้อมูลเดียวกันในการกำหนดประเด็นปัญหา การเปิดเผยข้อมูลถือได้ว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งโดยเฉพาะในคดีเกี่ยวกับการหย่าร้าง เนื่องจากจะต้องมีการเจรจาต่อรองเกี่ยวกับจำนวนเงินค่าอุปการะเลี้ยงดู ตลอดจนการแบ่งแยกทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา ซึ่งคู่พิพาทควรมีข้อมูลเกี่ยวกับรายได้และสินทรัพย์ทั้งหมดในทางปฏิบัติอาจมีความพยายามของคู่พิพาทฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่จะปิดบังข้อมูลเหล่านี้ ผู้ไกล่เกลี่ยจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการผลักดันให้คู่พิพาทเปิดเผยข้อมูลให้มากที่สุด

๕. การแยกแยะปัญหา

การใช้ข้อมูลที่ได้รับจากคู่พิพาททั้งสองฝ่ายทำให้ผู้ไกล่เกลี่ยสามารถช่วยในการแยกแยะปัญหาที่เป็นข้อพิพาทได้ ประเด็นปัญหาหลักที่จะมีการหยิบยกขึ้นพูดคุยเจรจาในระหว่างกระบวนการไกล่เกลี่ยนั้นไม่ควรเป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่คู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เพียงฝ่ายเดียวแต่ควรเป็นปัญหาที่มีอยู่ร่วมกันของคู่พิพาททุกฝ่ายในการจัดการความขัดแย้งด้วยรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ การกำหนดประเด็นข้อพิพาทเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง หากมองเปรียบเทียบกับแนวทางการดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลจะเห็นได้ว่าการกำหนดประเด็นข้อพิพาทถือเป็นหัวใจสำคัญ เพราะการกำหนดประเด็นข้อพิพาทเป็นการกำหนดประเด็นที่คู่ความจะได้แย้งกันและโต้เถียงกันตลอดระยะเวลาที่กระบวนการพิจารณายังคงดำเนินอยู่ คู่ความจึงพยายามที่จะกำหนดประเด็นปัญหาเพื่อจะลดภาระหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองเกี่ยวกับปัญหานั้น โดยพยายามผลักภาระและหน้าที่นำสืบไปให้แก่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ผู้ไกล่เกลี่ยไม่ควรมุ่งเน้นประเด็นปัญหาที่หยิบยกขึ้นโดยคู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เพียงฝ่ายเดียว เนื่องจากหากมีการแก้ปัญหานั้นได้ผู้ได้รับประโยชน์มักเป็นคู่พิพาทฝ่ายที่หยิบยกปัญหาดังกล่าวขึ้น ในทางตรงกันข้ามผู้ไกล่เกลี่ยควรมุ่งเน้นให้มีการเจรจาระหว่างคู่พิพาทโดยเฉพาะในประเด็นปัญหาที่คู่พิพาททั้งสองฝ่ายเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นปัญหาที่ควรได้รับการพิจารณาแก้ไขร่วมกัน ซึ่งหากสามารถแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้คู่พิพาททั้งสองฝ่ายก็จะเป็นผู้ได้รับประโยชน์ร่วมกัน

๖. การหาข้อเสนอ

เมื่อใดก็ตามที่คู่พิพาททุกฝ่ายมีความเห็นพ้องตรงกันเกี่ยวกับประเด็นปัญหาข้อพิพาท ผู้ไกล่เกลี่ยต้องช่วยกระตุ้นให้คู่พิพาททั้งสองฝ่ายพยายามหาข้อเสนอที่เป็นไปได้เพื่อแก้ไขปัญหาร่วมกัน หลายกรณีที่ข้อเสนอต่าง ๆ มีการหยิบยกขึ้นนั้นเกิดจากคู่พิพาทมีความเห็นตรงกัน ทั้งนี้เพราะคู่พิพาทต่างเห็นพ้องตรงกันว่าปัญหาคืออะไร เกิดจากสาเหตุใด ซึ่งปัญหาที่คู่พิพาทเห็นตรงกันมักจะสามารรถแก้ไขได้ง่ายกว่าปัญหาที่ถูกหยิบยกขึ้นโดยคู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เพียงฝ่ายเดียวโดยที่อีกฝ่ายไม่เห็นด้วย ในทำนองเดียวกันข้อเสนอที่คู่พิพาททุกฝ่ายเห็นว่าเป็นข้อเสนอที่มีทางเป็นไปได้มักจะได้รับการเลือกจากคู่พิพาทหลายครั้งที่คู่พิพาทตกอยู่ในปัญหาความขัดแย้ง เนื่องจากไม่สามารถหาข้อเสนอที่ดีในการแก้ไขความขัดแย้งได้ สาเหตุอาจเกิดจากการที่คู่พิพาทมีมุมมองเกี่ยวกับสถานการณ์ไปในทำนองเดียวกัน แต่ไม่สามารถคิดหาข้อเสนอที่จะเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่ายได้ และข้อเสนอที่จำกัดนั้นก็เป็นการอุปสรรคขัดขวางในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งร่วมกันหากไม่มีบุคคลที่สามเข้ามาทำหน้าที่เป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ย ในกรณีเช่นนี้ผู้ไกล่เกลี่ยจะมีบทบาทสำคัญในการช่วยให้คู่พิพาทระดมความคิดในการหาข้อเสนอที่หลากหลาย ซึ่งมีวิธีการที่ไม่ยากและสามารถนำไปใช้เพื่อให้คู่พิพาทพยายามหาข้อเสนอร่วมกันได้อาทิเช่น

- ผู้ไกล่เกลี่ยสนับสนุนให้คู่พิพาทเปิดเผยความคิดเห็นให้ทุกฝ่ายได้รับทราบร่วมกัน
- ผู้ไกล่เกลี่ยจะบันทึกทุกข้อเสนอไว้พิจารณาไม่ว่าข้อเสนอเหล่านั้นจะมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด
- ผู้ไกล่เกลี่ยต้องพยายามกระตุ้นให้คู่พิพาทพิจารณาข้อเสนอทุกข้อที่คู่พิพาทอีกฝ่ายเสนอขึ้นมา
- ผู้ไกล่เกลี่ยไม่ควรเปิดโอกาสให้คู่พิพาทวิพากษ์วิจารณ์หรืออธิบายสาเหตุเกี่ยวกับข้อเสนอที่ไม่สามารถกระทำได้มากจนเกินไป

ในเบื้องต้นของการระดมความคิด เป้าหมายสำคัญคือการระบุข้อเสนอทุก ๆ ข้อเสนอ โดยไม่ต้องวิเคราะห์เหตุผลและความเป็นไปได้ของข้อเสนอเหล่านั้น เมื่อคู่พิพาทได้ระดมความคิดและระบุข้อเสนอทุกข้อที่เป็นไปได้แล้ว จึงค่อยทำการวิเคราะห์ข้อเสนอแต่ละข้อในขั้นนี้ผู้ไกล่เกลี่ยสามารถช่วยในการวิเคราะห์หรือแยกแยะประเภทของข้อเสนอว่าข้อเสนอใดมีความเป็นไปได้สูงและข้อเสนอใดไม่มีทางเป็นไปได้แล้วจึงตัดข้อเสนอที่ไม่มีทางเป็นไปได้ออก จากนั้นจึงค่อยพิจารณาข้อเสนอที่เหลืออยู่ โดยพิจารณาว่าแต่ละข้อเสนอจะมีผลกระทบไปในทางใด มีค่าใช้จ่ายสูงหรือไม่ ตลอดจนประโยชน์ที่คู่พิพาทจะได้รับในกรณีที่คู่พิพาทไม่สามารถเสนอข้อเสนอได้อย่างหลากหลาย ผู้ไกล่เกลี่ยอาจช่วยเสนอข้อเสนอต่าง ๆ เพิ่มเติมได้

๗. การวิเคราะห์จุดยืนและผลประโยชน์

หลายครั้งที่คู่พิพาทเข้าสู่การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยยึดถือจุดยืนฝ่ายของตนเองเป็นที่ตั้ง ซึ่งมักเป็นผลที่เกิดจากอารมณ์ความรู้สึกในบางครั้งอาจไม่ใช่ความต้องการที่แท้จริงของคู่พิพาทเอง คู่พิพาทส่วนใหญ่มีการเจรจาต่อรองที่จุดยืนมากกว่าผลประโยชน์ที่ควรได้รับ และการต่อรองในด้านจุดยืนมักก่อให้เกิดการคุมเชิงซึ่งกันและกัน ผู้ไกล่เกลี่ยควรทำหน้าที่ในการช่วยให้คู่พิพาทต่อรองโดยยึดถือเอาความต้องการที่แท้จริงของตนเอง โดยการสนับสนุนให้คู่พิพาทละทิ้งหรือวางจุดยืนที่ได้กำหนดไว้แต่เดิมก่อนการเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย และสื่อสารให้ตระหนักถึงความสำคัญของการแก้ไขปัญหาโดยการยึดถือผลประโยชน์ที่แท้จริงที่ตนเองต้องการ และนำสิ่งนี้ไปใช้เป็นหลักในการเจรจาต่อรองและเลือกข้อเสนอที่เป็นประโยชน์ที่สุดต่อตนเอง

๘. การเจรจาต่อรอง

ผู้ไกล่เกลี่ยจะช่วยคู่พิพาทในการเจรจาต่อรองบนข้อเสนอในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น จนกระทั่งคู่พิพาทสามารถบรรลุถึงข้อตกลงที่เป็นที่พึงพอใจสำหรับทุกฝ่าย ในขั้นตอนนี้จุดยืนของคู่พิพาทอาจมีการเปลี่ยนแปลงและอาจมีการสนองรับข้อเสนอระหว่างกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากคู่พิพาทมีข้อเท็จจริงทั้งหมด มีความเข้าใจเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหาถูกต้องตรงกัน มีข้อเสนอที่หลากหลายที่ให้คู่พิพาทได้พิจารณาจนสามารถตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของคู่พิพาทได้

๙. การร่างสัญญาประนีประนอมยอมความ

เมื่อคู่พิพาทสามารถบรรลุข้อตกลงต่าง ๆ ร่วมกันได้แล้ว ขั้นตอนต่อไปก็จะมีกรการร่างสัญญาประนีประนอมยอมความ ความตกลงหรืออาจทำในรูปแบบบันทึกความเข้าใจร่วมกัน (Memorandum of Understanding หรือ MOU) ซึ่งคู่พิพาทแต่ละฝ่ายจะเก็บบันทึกดังกล่าวไว้ฝ่ายละหนึ่งฉบับ สัญญาประนีประนอมยอมความหรือบันทึกความตกลงต่าง ๆ ที่ทำกันขึ้นนี้ควรทำเป็นลายลักษณ์อักษร อ่านเข้าใจง่าย มีความชัดเจน และที่สำคัญที่สุดคือต้องเป็นไปตามความประสงค์ของคู่พิพาทที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

หลักนิติธรรมกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีครอบครัว

หลักนิติธรรมตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าเป็นหลักการที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้บัญญัติไว้เป็นหลักการที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งโดยถือว่าเป็นการปฏิบัติตามกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ถือว่าเป็นการปกครองภายใต้กฎหมายมิใช่ตามอำเภอใจจะต้องคำนึงถึงความ เป็นธรรมและความยุติธรรม องค์ประกอบสำคัญของหลักนิติธรรมก็คือความคาดหมายได้ ในการกระทำของรัฐ ความชัดเจนของกฎหมาย ความมั่นคงของกฎหมายความเป็นกฎหมายทั่วไปของกฎหมาย ความเป็นอิสระของศาลการเคารพในหลักความยุติธรรมตามธรรมชาติตลอดจน ความสะดวกในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม^{๑๔}

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีครอบครัวนับเป็นการระงับข้อพิพาททางเลือกที่สำคัญวิธี การหนึ่งทีเข้ามาช่วยในกระบวนการพิจารณาพิพากษาคดีหลักซึ่งอาจต้องใช้เวลาและ ค่าใช้จ่ายสูง ก่อให้เกิดความรู้สึกไม่ดีต่อกัน กฎหมายมองเรื่องความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นเรื่อง ละเอียดอ่อน บิดามารดา และบุตร ไม่สามารถตัดขาดจากกันได้โดยสิ้นเชิง รวมทั้งตระหนักถึง ความสำคัญและการดำรงอยู่ของสถาบันครอบครัว พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและ วิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๓ จึงกำหนดให้คดีครอบครัวที่มีข้อพิพาท ซึ่งก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลตั้งผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวเพื่อไกล่เกลี่ยให้คู่ความในคดี ครอบครัวได้ประนีประนอมยอมความกัน โดยประเภทคดีที่เข้าสู่ศูนย์ประนีประนอมคดีครอบครัว จะเป็นคดีครอบครัวที่มีข้อพิพาทและยื่นเป็นคำฟ้องหรือคำร้องและต่อมามีผู้คัดค้านเข้ามาในคดี สำหรับคดีที่เริ่มต้นด้วยคำฟ้อง และจำเลยขาดนัดพิจารณา แม้จะถือว่าเป็นคดีมีข้อพิพาท แต่เมื่อมีคู่ความฝ่ายเดียวจึงไม่อาจไกล่เกลี่ยได้ กรณีดังกล่าวจึงไม่ต้องมีการตั้งผู้ประนีประนอม

^{๑๔} ปรียาพร ศิรวณิชย์. (๒๕๕๔). *หลักนิติธรรมกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาตามแนวทางกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์*. (การค้นคว้าอิสระหลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิตวิชาเอกกฎหมายมหาชน สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช). หน้า ๕๔.

คดีครอบครัว การตั้งผู้ประนีประนอมคดีครอบครัว เป็นการตั้งบุคคลผู้ผ่านการอบรม ฝึกปฏิบัติ และผ่านการทดสอบในสาขาวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กับเจตนาธรรมของศาลเยาวชนและครอบครัว การพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว และวิธีการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว เพื่อให้ได้ผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวที่มีความรู้ความสามารถมีประสบการณ์พร้อมในการเข้ามาเป็นคนกลางช่วยเหลือแนะนำ เสนอแนะทางออกในการยุติหรือระงับข้อพิพาทในคดีครอบครัวและ หากผลการประนีประนอมเป็นผลสำเร็จ โจทก์ถอนฟ้องหรือให้ผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวจัดให้มีการทำสัญญาประนีประนอมยอมความขึ้นแล้วรายงานต่อศาลเมื่อศาลเห็นว่าสัญญาประนีประนอมยอมความไม่ฝ่าฝืนต่อกฎหมายหรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ให้ศาลพิพากษาไปตามสัญญาประนีประนอมยอมความ หรือศาลจะยังไม่พิพากษาแต่กำหนดเงื่อนไขหรือเงื่อนไขให้คู่ความทดลองปฏิบัติตามสัญญาประนีประนอมยอมความก่อนก็ยอมได้ไม่ว่ากรณีจะเป็นประการใด ถ้าคดีครอบครัวนั้นผู้เยาว์มีผลประโยชน์หรือส่วนได้เสีย ให้ศาลคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของผู้เยาว์เป็นสำคัญ กรณีหากคู่ความไม่อาจประนีประนอมยอมความกันได้ หรือลักษณะของคดีไม่อาจประนีประนอมกันได้ ให้ศาลสั่งยุติการไกล่เกลี่ยและดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีต่อไป

จะเห็นได้ว่าปัญหาของเด็กและเยาวชน รวมถึงปัญหาของครอบครัวเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้โดยปกติทั่วไปของครอบครัวทุก ๆ ครอบครัว ถ้าปัญหาภายในครอบครัวเกิดขึ้นแล้วต้องได้รับการแก้ไขโดยเร็ว เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาที่เกิขึ้นนั้นบานปลายเป็นเรื่องใหญ่จนนำไปสู่การหย่าร้าง สถาบันครอบครัวแม้จะเป็นสถาบันที่เล็กที่สุดในสังคม แต่ก็เป็นสถาบันที่เป็นจุดเริ่มต้นของสังคมที่มีคุณภาพ ฉะนั้นครอบครัวจึงสำคัญที่สุด สังคมในปัจจุบันที่เป็นสังคมแบบวัตถุนิยมที่มีสื่อล่อตาล่อใจมากมายมีเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามา มีบทบาทแบบรวดเร็ว จึงทำให้เด็กและเยาวชนกลุ่มหลง ไร้จิตสำนึก ไร้ระเบียบวินัยออกมายุ่นอกระบบ ประกอบกับในช่วงวัยนี้เด็กและเยาวชนมีความเป็นวัยรุ่นเต็มตัวมีความอยากรู้อยากเห็น อยากทดลอง ชอบรวมกันเป็นกลุ่ม จึงติดเพื่อน และมักชักชวนให้ทำตามความเชื่อในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง จึงเกิดเป็นปัญหาครอบครัวและอีกหลากหลายปัญหาตามมาภายหลัง ซึ่งจากปัญหาดังกล่าวสามารถเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่เรียกว่า การไกล่เกลี่ย ก็ทำให้ครอบครัวสามารถอยู่ร่วมกันต่อไปได้ และการนำระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาเป็นอีกทางเลือกหนึ่งเพื่อช่วยเหลือไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ลดการใช้ความรุนแรงในครอบครัวร่วมด้วยจึงเป็นการสอดคล้องกับหลักนิติธรรมในการการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของประชาชนทุกคนเป็นการให้โอกาสที่ผู้กระทำความผิดและผู้เสียหาย จะได้รับการเยียวยาในอีกรูปแบบหนึ่ง เพราะการนำคดีเข้าสู่ระบบการไกล่เกลี่ยจะทำให้ทราบถึงปัญหาที่แท้จริงสาเหตุของปัญหาข้อพิพาทรวมถึงยังสามารถพิจารณาถึงพฤติการณ์และ

ความรุนแรงในปัญหาว่ามาน้อยเพียงใดสภาพจิตใจของคู่พิพาทความสัมพันธ์ระหว่างคู่พิพาท อันจะนำไปสู่การแก้ไขและป้องกัน ประกอบกับยังช่วยลดความอับอายของผู้เสียหายที่ไม่ต้อง นำคดีขึ้นสืบพยานซึ่งเป็นการให้ความสำคัญและดูแลจิตใจคู่พิพาท นอกจากนี้ กรณีเด็กและ เยาวชนก็ยังเป็นการให้โอกาสได้กลับตนเป็นคนดีของสังคม

ความสำคัญและความจำเป็นในการทำให้สังคมมีคุณภาพและมีความสมานฉันท์ โดย วิธีการระงับข้อพิพาททางเลือกจึงเป็นวิธีการที่ยืดหยุ่นช่วยรักษาความสัมพันธ์อันดีของคู่พิพาททั้งสองฝ่ายไม่มีพิธีการเคร่งครัดและไม่ก่อให้เกิดเป็นฝ่ายปฏิบัติต่อกัน แต่เป็นการสร้างบรรยากาศ ในความร่วมมือกันเพื่อนำสู่การตกลงอันเป็นประโยชน์ของทั้งสองฝ่าย ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ยังเป็นการรักษาความลับของคู่พิพาท ช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายด้านกฎหมายช่วยสมานสายสัมพันธ์ ในครอบครัว นอกจากนี้ ยังเป็นการช่วยลดปริมาณคดีที่จะขึ้นสู่ศาล และถึงแม้ว่าการไกล่เกลี่ยข้อ พิพาทจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่กระบวนการยุติธรรมเป็นอย่างมากแล้ว แต่กระบวนการดังกล่าวก็ ต้องอยู่ภายใต้หลักการของรัฐธรรมนุญและไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม เพราะรัฐธรรมนุญเป็นกฎหมาย สูงสุดในการปกครองประเทศ และการกระทำใดก็ตามจะขัดต่อรัฐธรรมนุญไม่ได้ แม้จะเป็น กระบวนการยุติธรรมทางเลือก แต่ก็ต้องคำนึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมเป็นสำคัญ

บทสรุป

กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศาลได้ถูกนำมาใช้เป็นแนวทางหลักในการระงับ ข้อพิพาททั้งก่อนนำคดีมาฟ้องต่อศาลหรือคดีที่อยู่ระหว่างการพิจารณาต่อศาลในทุกชั้นศาล ทั้งทางคดีแพ่งคดีอาญาอันยอมความได้ และคดีอาญาอันยอมความไม่ได้ซึ่งคู่ความสามารถนำคดี เข้าไกล่เกลี่ยเพื่อชดใช้ค่าเสียหาย และทำให้ข้อพิพาทดังกล่าวลดลงจากศาลเพื่อประหยัดเวลา และค่าใช้จ่ายแก่ประชาชน ในปัจจุบันได้เกิดระบบการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องซึ่งถือได้ว่าเป็นระบบที่ ส่งเสริมในการระงับข้อพิพาททางเลือกให้แก่ผู้ที่มีกรณีพิพาทเพื่อใช้เป็นช่องทางในการยุติ ข้อพิพาทก่อนที่จะมีการฟ้องคดีโดยคู่กรณีสามารถร้องขอให้ศาลแต่งตั้งผู้ประนีประนอม ดำเนินการไกล่เกลี่ย และหากตกลงกันได้ก็อาจขอให้ศาลมีคำพิพากษาได้ทันทีทำให้ข้อพิพาท ทางแพ่งสามารถยุติลงได้ในเวลาอันรวดเร็วโดยไม่จำเป็นต้องมีการฟ้องคดีเป็นการประหยัดเวลา ประหยัดทรัพยากรต่าง ๆ ที่ต้องสูญเสียในการดำเนินคดี อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มทางเลือกให้แก่ คู่ความและประชาชนในการยุติข้อพิพาทด้วยหลักสมานฉันท์และสันติวิธีด้วยวิธีการที่สะดวก รวดเร็ว ประหยัด และเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย เป็นมาตรการที่สร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชนต่อ กระบวนการยุติธรรม และทำให้ศาลสามารถอำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชนได้อย่างมี ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อันจะยังประโยชน์แก่ระบบเศรษฐกิจและสังคมได้

ศาลเยาวชนและครอบครัวเป็นศาลชำนาญพิเศษที่ใช้วิธีพิจารณาคดีแตกต่างจากศาลชั้นต้นทั่วไปโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพและสถานภาพของเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดโดยมุ่งแก้ไขและสงเคราะห์เด็กและเยาวชนยิ่งกว่าการลงโทษทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองสถานภาพของครอบครัวให้เกิดความสงบสุข คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลในครอบครัวทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่เด็กและเยาวชนจึงประกอบไปด้วยผู้พิพากษาที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ และยังมีบุคคลที่มีความรู้และเข้าใจในเรื่องเด็กและเยาวชนและครอบครัว ซึ่งได้รับการแต่งตั้งโปรดเกล้าเป็นผู้พิพากษาสมทบเข้ามาร่วมพิจารณาและพิพากษาคดี นอกเหนือจากการพิจารณารรณคดีแล้วผู้พิพากษาสมทบยังมีหน้าที่สำคัญอื่น ๆ ทั้งในการร่วมกิจกรรมในโครงการต่างๆของศาลเยาวชนและครอบครัวเพื่อคัดกรอง แก้ไข บำบัด ฟื้นฟู และสงเคราะห์เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดให้กลับตัวเป็นคนดีเพื่อคืนสู่สังคมได้โดยปกติสุขอย่างมีคุณภาพ รวมถึงการปฏิบัติงานด้านการไกล่เกลี่ยประนีประนอมข้อพิพาทด้วย ดังนั้นในกระบวนการยุติธรรมของศาลเยาวชนและครอบครัวโดยมีหลักนิติธรรมในฐานะที่เป็นหลักกฎหมายทั่วไป เพื่อเป็นฐานให้ศาลเยาวชนและครอบครัวได้นำมาใช้ในการอุดช่องว่างแห่งกฎหมายและสามารถพัฒนาหลักนิติธรรมให้สอดคล้องกับสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคมได้จึงเป็นการเชื่อมโยงให้เห็นถึงความสำคัญในการตัดสินคดีต่างๆของผู้พิพากษาและผู้พิพากษาสมทบในศาลเยาวชนและครอบครัวหลักนิติธรรมจึงถือเป็นส่วนสำคัญที่มีส่วนช่วยให้การตัดสินใจของผู้พิพากษาสมทบในการให้คำปรึกษากับผู้พิพากษาของศาลเยาวชนและครอบครัวในการพิพากษาคดีต่างๆเกิดความยุติธรรมและยังส่งผลถึงกระบวนการปฏิบัติงานด้านไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและด้านต่าง ๆ ของศาลเยาวชนและครอบครัวอีกด้วย

การนำหลักนิติธรรมมาใช้กับการปฏิบัติงานด้านการไกล่เกลี่ยและประนีประนอมข้อพิพาททั้งทางแพ่งและทางอาญาตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัวพ.ศ. ๒๕๕๓ และที่แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๓๔แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ ๗) พ.ศ. ๒๕๕๐ และพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. ๒๕๖๒ ประกอบกับพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ ๓๒) พ.ศ. ๒๕๖๓ โดยให้เพิ่มมาตรา ๒๐ ตรี เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องขึ้นเพื่อส่งเสริมให้มีระบบการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องคดีเพื่อเป็นทางเลือกให้แก่ผู้ที่มีกรณีพิพาททางแพ่งใช้เป็นช่องทางในการยุติข้อพิพาทก่อนที่จะมีการฟ้องร้องคดีนั้น นับได้ว่าเป็นการอำนวยความสะดวกให้กับประชาชนในอำนาจหน้าที่ของฝ่ายตุลาการ เพื่อระงับข้อพิพาทโดยกระบวนการยุติธรรมทางเลือกทำให้ข้อพิพาทของประชาชนได้รับการแก้ไขเยียวยาในเวลาอันรวดเร็วซึ่งเป็นการลดคดีขึ้นสู่ศาลยุติธรรม ทำให้เสียเวลาน้อยลง

ในการดำเนินคดี ไม่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย ลดความขัดแย้งของคู่กรณีพิพาททั้งสองฝ่าย ฯลฯ ซึ่งเป็นไปตามหลักนิติธรรมในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่อยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกันอย่างเสมอภาคและอย่างเท่าเทียมกัน